
Exposities en andere activiteiten op diverse locaties

Honderd jaar tijdschrift en uitgeverij De Gemeenschap

De Gemeenschap is een vanaf januari 1925 in Utrecht gevestigd cultureel tijdschrift en gelijknamige uitgeverij. In september 1941 verschijnt het laatste nummer van het maandblad. Het oktobernummer wordt nog wel gedrukt, maar niet meer verspreid. Het blad wordt door de Duitse bezetter verboden. Van januari tot juni 2025 wordt door acht verschillende musea en organisaties aandacht besteed aan het feit dat honderd jaar geleden tijdschrift en uitgeverij werden opgericht. Lex van de Haterd, initiatiefnemer en coördinator van het DG-100 jaar, over het belang van De Gemeenschap en over de diverse activiteiten.

Door Lex van de Haterd

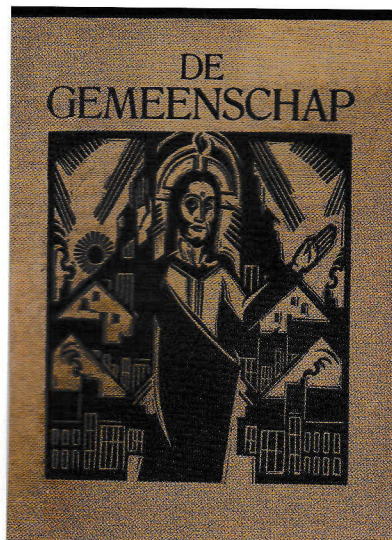
Op het omslag van het eerste nummer van *De Gemeenschap* (januari 1925) is een houtsnede afgedrukt van de Limburgse kunstenaar Henri Jonas: een zegenende Christus tussen rokende fabrieksschoorstenen. Een illustratie die gezien kan worden als een redactioneel *statement*: *De Gemeenschap* wil zich profileren als een modern, maatschappelijk betrokken, katholiek tijdschrift. Het stelt zich vanaf het begin ook open voor niet-katholieke schrijvers en kunstenaars: Hendrik Marsman, Sybold van Ravesteyn en Theun de Vries zijn daar voorbeelden van.

De eerste redactie bestaat uit een groepje jonge katholieken (allemaal twintigers) uit Utrecht: de journalist en dichter Jan Engelman, de onderwijzer Henk Kuitenbrouwer en de architect Willem Maas. Het redactiesecretariaat is in handen van Albert Kuyle, pseudoniem van journalist en dichter Louis Kuitenbrouwer, de jongere broer van Henk. Op het eind van hetzelfde jaar 1925 start *De Gemeenschap* ook een uitgeverij. De eerste boekuit-

gaven betreffen proza en poëzie van onder anderen Albert Helman, Hendrik Marsman en Paul Van Ostaijen, iets later gevolgd door werken van onder meer Jan Engelman, Anton van Duinkerken en Ferdinand Bordewijk. Kuyle, die naast zijn functie als redactiesecretaris ook leiding geeft aan uitgeverij *De Gemeenschap*, zorgt voor moderne, zeer wervende reclamecampagnes, die de verkoop van het tijdschrift en de boeken ondersteunen. In 1934 telt het blad 1700 abonnees, ter vergelijking: *Forum* en *De Stijl* kwamen nooit hoger dan respectievelijk 300 en 200 abonnees.

Gezicht van modernistische stromingen

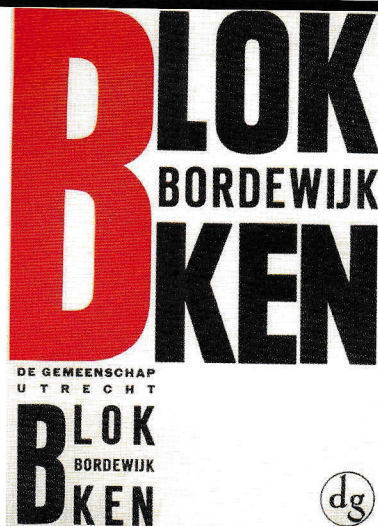
Tijdschrift en boekuitgaven worden in de periode 1925-1930 typografisch vormgegeven door de Maastrichtse drukker en ontwerper Charles Nypels. Voor de maandelijks wisselende omslagen en illustraties maakt hij gebruik van tekeningen en vignetten van expressionistische kunstenaars als Jozef Cantré, Charles Eyck, Henk Wiegersma en Otto van Rees, maar ook van opvallende,

Cover van het eerste nummer van *De Gemeenschap*, met houtsnede van Henri Jonas.

door het constructivisme beïnvloede ontwerpen van de architecten Sybold van Ravesteyn, Willem Maas en Gerrit Rietveld.

In de periode 1930-1934 wordt *De Gemeenschap* gedrukt bij de Utrechtse drukkerij Lumax. De typografische verzorging van tijdschrift en boeken wordt overgenomen door de directeur daarvan, Andries Oosterbaan. Hij wordt vooral geïnspireerd door de Nieuwe Typografie, een stroming die onder andere gebruikmaakt van strakke

Omslagontwerp van Andries Oosterbaan voor het in 1931 bij de uitgeverij van De Gemeenschap uitgegeven *Blokken* van F. Bordewijk.

en schreeflose lettertypes, grote en vette lettercorpsen en het diagonaal op de pagina plaatsen van teksten of beeldelementen. Voor de illustraties zet hij fotografen van de Nieuwe Fotografie in, onder wie Germaine Krull, Paul Schuitema en Kees Strooband, die experimenteren met beelddafsnijdingen, lichtschaduwcontrasten, verrassende perspectivische invalshoeken en sterke close-ups.

De Gemeenschap wordt door di-

Omslag van van *De Gemeenschap* van maart 1930, ontworpen door Paul Schuitema, een voorbeeld van de stromingen Nieuwe Typografie en Nieuwe Fotografie.

verse literatuur- en kunstcritici, met name in de eerste tien jaar van zijn bestaan, gezien als een interessant voorbeeld van een tijdschrift dat de modernistische stromingen in de kunst en in de literatuur van de jaren twintig een gezicht wil geven. Het blad is, naast de tijdschriften *De Stijl* en *Wendingen*, van groot belang geweest voor het modernisme in Nederland in de periode 1925-1934. ●

Overzicht tentoonstellingen en activiteiten

- Op 3 januari start de viering van 100 jaar De Gemeenschap met een tentoonstelling, georganiseerd door de Historische Vereniging Oud-Utrecht. De hele maand januari is deze tentoonstelling, die vooral focust op de modernistische covers van tijdschrift *De Gemeenschap*, gratis te zien in de hal van het Oude Stadhuis in Utrecht. Ook de (besloten) centrale opening van 100 jaar De Gemeenschap en enkele lezingen vinden daar plaats.
- Op 20 februari opent de tentoonstelling *Hemelbestormers* in Museum Catharijneconvent. Van deze internationale expositie, die gaat over kunst, religie en spiritualiteit in het interbellum, maakt De Gemeenschap een herkenbaar onderdeel uit met tijdschriftomslagen van Henri Jonas, Gerrit Rietveld, Sybold van Ravesteyn, Willem Maas en Paul Schuitema en met kunstwerken van gerelateerde kunstenaars als Jozef Condré, Joep Nicolas, Moissej Kogan en Ossip Zadkine.
- In De Toonkamer, Oudegracht 341, organiseert Salon Saffier in Utrecht een kleine presentatie van gesigneerde opdrachtexemplaren van publicaties van Jan Engelman. Te zien van 19 januari tot en met 23 februari. Salon Saffier organiseert in het voorjaar ook een aantal wandelingen langs plekken die voor De Gemeenschap van belang waren.
- Kunsthandel Pygmalion in Maarssen toont in het voorjaar van 2025 een expositie over De Gemeenschap met schilderijen, grafiek, beelden en toegepaste kunst, gemaakt door kunstenaars die direct of indirect bij De Gemeenschap betrokken waren. Te zien zijn onder meer schilderijen en grafiek van Otto van Rees, Charles Eyck, Leo Gestel en Jan Toorop en beelden van Jozef Condré, Mari Andriessen, Pieter d'Hont en Steph Uiterwaal.
- Nobilis Centrum voor prentkunst in Fochteloo stelt vanaf 11 januari bijzondere tijdschrift- en boekomslagen van De Gemeenschap ten toon, naast origineel werk van kunstenaars als Jozef Condré, Charles Eyck, Joep Nicolas en anderen, alles uit de eigen collectie, waarvan sinds 2024 een grote schenking van De Gemeenschap-verzamelaar Hans Rikken uit Loenen deel uitmaakt.
- Museum De Wieg in Deurne laat vanaf 18 januari voor De Gemeenschap gemaakte werken van de schilder-arts Hendrik Wiegersma zien, samen met originele omslagen van het tijdschrift en hieraan gerelateerde kunstwerken van modernisten zoals Otto van Rees en Leo Gestel, van de Limburgse expressionisten Henri Jonas, Joep Nicolas en Charles Eyck en van constructivisten Sybold van Ravesteyn, Willem Maas en Gerrit Rietveld.
- In het LiteratuurLab, het online museum van het Literatuurmuseum in Den Haag, zijn in 2025 beelden te bekijken en artikelen te lezen die onder andere gaan over de vormgeving van *De Gemeenschap*, over de vrouwelijke auteurs die betrokken waren bij het tijdschrift, over vergeten dichters en over de positie van blad en uitgeverij in de periode voor de oorlog. Daarnaast presenteert het museum in Den Haag ook een fysieke expositie over *De Gemeenschap*, met nadruk op archiefmateriaal: bijzondere brieven, manuscripten en typescripten uit de collectie zullen te zien zijn.

Voor precieze data en tijden van alle tentoonstellingen en activiteiten van de acht partners geldt: bekijk de website www.100jaardegemeenschap.nl en/of de website van de specifieke organisatie.